

ארי ג' הכין דבר תורה בבולגרית, ארי ז' בישל עוף קפוא שסחב מהארץ, שגריר ישראל הגיע לביקור | קהילת פזרדז'יק מתעוררת

שבת

בניחוח בולגרי

שבעים שנה היו דלתות בית הכנסת של פזרדז'יק סגורות על מנעול וברית, עד שבאו ארי וארי והחליטו לפתוח אותן מחדש ■ על הדרך צצו גם **שאלות**, חלקן ילדותיות, אך הן נשמעו מפי אנשים בעשור השביעי והשמיני לחייהם: האם יש **לטבול את היד'** של ספר התורה? מהי 'הבדלה', ומדוע **מכסים את ספר התורה ב'מעיל'** בין גברא לגברא? ■ שני שגרירי היהדות של 'משפחה' נדדו עד **לבולגריה** כדי להחיות את זיק האמונה שמסרב לגווע

ארי גרינשפן וארי זיבוטבסקי
מאנגלית: אליהו אקרמן

אחד מהשיאים המרגשים של השבת. ספר התורה שהושאל מקהילת פלובדיב מוכנס לבית הכנסת. נראים מימין לשמאל: ארי גרינשפן, ראשי הקהילה מפלובדיב ופזרדז'יק וארי זיבוטבסקי

בשעה שתלינו את הפרוכת על הארון נפל הס. הפרוכת המקורית שעטרה את ארון הקודש בפזרד'יק

קהילת פזרד'יק תעודת זהות

הקהילה היהודית בפזרד'יק נוסדה בעקבות גל ההגירה הגדול של מגורשי ספרד לחצי האי הבלקני. באותה תקופה שלטו בפזרד'יק הטורקים העות'מנים. בעיר התקיימה קהילה של סוחרים יהודים ספרדים דוברי לאדינו שכמה משאלותיהם מופיעות בספרות השו"ת של אותה תקופה. היהודים בעיר סבלו קשות במלחמת טורקיה-רוסיה באמצע המאה ה"ט, כאשר העיר החליפה ידיים בין הצדדים. לבסוף הוקמה נסיכות בולגריה העצמאית ופזרד'יק נמנתה עם 34 הקהילות היהודיות הרשמיות המוכרות במדינה.

ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה חיו בעיר בסביבות אלף מאתיים יהודים. מאתיים ארבעים וחמשה תלמידים למדו בבית הספר היהודי. בעת המלחמה, חלק מיהודי העיר נשלחו למחנות כפייה, אך ככלל הם ניצלו מגזירת ההשמדה הנאצית בזכות עמידתו האיתנה של מלך בולגריה.

לאחר המלחמה נמנו בעיר שמונה מאות יהודים. רובם עלו לארץ מיד בקום המדינה (הישוב בית חנן הוקם בידי יוצאי פזרד'יק). בשנת תש"ט נמנו רק מאה שמונים ושלושה יהודים בעיר, ומאז מספרם הלך והתמעט.

בית מדרש שהפך לבית קפה ובלחץ הקהילה היהודית חזר לפני שנה לייעודו המקורי

תקרת בית כנסת בבולגריה

ארי גרינשפן מתקן על הקיר את הפסוק 'מה טובו'

בשלהי המאה ה"ט חלק ניכר מהיהודים במדינה כבר לא היו שומרי מצוות. ערב מלחמת העולם השנייה חיו בבולגריה כחמישים אלף יהודים. בתש"ג תבעו הנאצים מהבולגרים להסגיר את כל אלה לידם. המלך בוריס השלישי סירב. מאוחר יותר נכנע חלקית והסגיר לידי הנאצים אחד עשר אלף יהודים שחיו בשטחים שסופחו לבולגריה במהלך המלחמה. את היהודים 'שלו' - אלה שחיו בגבולותיה של בולגריה מלפני המלחמה - לא הסכים המלך להסגיר בשום פנים ואופן.

הוא התמיד בסירובו גם במהלך עימות קולני סוער שהיה לו עם היטלר עצמו. התגובה הנאצית לא איחרה לבוא. זמן קצר לאחר שובו מהביקור בברלין, ב-28 באוגוסט 1943, נמצא המלך בן הארבעים ותשע מוטל בארמונו ללא רוח חיים. בולגרים רבים מאמינים שהגרמנים הרעילו אותו. לאחר המלחמה עלה לשלטון משטר קומוניסטי שביקש ליצור מדינה בולגרית ומונוגנית. המשטר החדש הוציא את הדת אל מחוץ לחוק ועודד מיעוטים לאומיים לעזוב את המדינה. ארבעים וחמישה אלף יהודים עלו לארץ ישראל והותירו מאחוריהם כחמשת אלפים נפש שמסיבות שונות לא רצו או לא יכלו להצטרף אליהם. רבים מאלה נישאו בנישואי תערובת והתבללו בתקופה הקומוניסטית. זהו הניצוץ היהודי שביקשנו לעורר בו את השבת.

להחזיר פרוכת ליושנה

לא פשוט להחזיר לשימוש בית כנסת אחרי שבעים שנות עזובה. למזלנו זכינו לעזרתה של ד"ר אָמָה מיזאן שאהבתה ליידישקייט ומסירותה לקהילה - יוצאות מגדר הרגיל. בשעה שטיפלנו בצד הרוחני של השבת, אָמָה וצוותה נטלו את הפיקוד על ההיבט הלוגיסטי.

היו דברים שהסתדרו מאליהם. סוגיית העירוב, למשל. מטעמי ביטחון לא רצינו להשאיר את ספר התורה בבית הכנסת במהלך השבת. אבל כיצד נוכל להביא אותו לאכסניה שלנו בלי עירוב? כאשר הגענו ביום חמישי להכין את השטח, גילינו שבית הכנסת מצוי בתוך 'חצר יהודית' שכללה גם בית מדרש ומבנה ששימש בעבר בית ספר יהודי, וכן את האכסניה שבה התארחנו. לשמחתנו התברר שהחצר כולה שייכת לקהילה היהודית. יתירה מכך, הוא מוקף חומה כך שלא נדרשנו להוסיף קירות נוספים, צורת הפתח או עירוב חצרות.

אתגר גדול יותר היה לנקות את בית הכנסת מהפסולת המצטברת של שבעים שנות הזנחה. בסייעתא דשמיא, גם כאן קיבלנו עזרה. כשהשמעיה על השבת המתארגנת נפוצה בקרב יהודי בולגריה, התפתחה תחרות בין גופים שונים מי יזכה לכבוד הגדול של ניקוי בית הכנסת. מקץ שתיים עשרה שעות עבודה אינטנסיביות חזר בית הכנסת להדרו משכבר הימים, ועל רצפתו נחשף מגן דוד יפהפה מגולף באבן.

חודש קודם לכן, במהלך ביקור בסופיה, פשפש ארי (גרינספאן) במרתף בית הכנסת המרכזי בעיר בחיפוש אחר הפרוכת המקורית שעטרה את ארון הקודש בפזרד'יק. הוא מצא אותה. לפי הרקום על הפרוכת היא נתרמה בשנת תרצ"ג על ידי משפחת מזרחי. למרבה הפלא, מקרב שישים

נון כומו מואישטרו דיו--- נון כומו מואישטרו סיניור---" קולו של שמואל בן נון בן התשעים ושתיים מתרונן בחלל הגבוה של בית הכנסת הישן פזרד'יק. הצללים הענוגים של שירת "אין כאלוקינו" בלאדינו מלטפים את התקרה המכורית, מרפרפים בין ספסלי עץ שלא טעמו טעם תפילה יהודית עשרות בשנים, חומקים בעד סורגי החלון, פורחים בין סמטאות האבן השקטות כמו היו מחפשים אחר היהודים האבודים של העיר.

"נון כומו מואישטרו ריאיי, מזמר שמואל בן נון בקולו הנוגה. "נון כומו מואישטרו שלבדו" - - - סופי דנון מנגבת דמעה. "כך בדיוק זה נשמע בזמנים ההם", היא לוחשת ומניעה את ראשה מצד לצד, כמנהג הבולגרים. לא נותרו הרבה מקומות בעולם שבהם עוד שרים את המנגינה העתיקה בת חמש מאות השנה.

שבעים המתפללים האחרים נראים אף הם מרוגשים. עבור חלקם, זאת הפעם הראשונה בחייהם שהם מבקרים בבית כנסת. הם עוקבים בסקרנות ובכובד ראש אחר מהלך התפילה. יש בהם צימאון ליהדות, ותמימות נוגעת ללב. מוקדם יותר, ביקש אחד מהם לדעת אם היד' שבה מצביע הבעל קורא בספר התורה חייבת טבילה...

הרעיון לארגן שבת קהילתית בפזרד'יק נולד במהלך ביקור קודם שקיימנו בעיר פלובדיב, באחד משני בתי הכנסת הפעילים האחרונים שנותרו לפליטה בבולגריה. תוך כדי הנסיעה מפלובדיב לעיר הבירה סופיה עשינו תחנת ביניים קצרה בפזרד'יק. "בעב, שליש מתושבי העיר היו יהודים", סיפרו לנו המארחים. "היום נותרו רק מעטים, ובית הכנסת אינו פעיל".

לא קשה היה למצוא את בית הכנסת השומם. הוא שוכן במרכז העיירה - מבנה נאה שהדרו ניכר על אף שנות העזובה הארוכות. בתקופה הקומוניסטית הוסב המבנה למוזיאון, אחר כך למחסן. הפעם האחרונה שהתפללו בו היתה בראשית שנות הארבעים למניינם, ערב הכיבוש הנאצי. מי אז לא נשמע בו קול רינה ותפילה.

הבטנו אז על הבנין בעד גדר הסורגים המחלידה המקיפה אותו וקורי העכביש המכסים את חלונותיו, והבטחנו לעצמנו שבית הכנסת הישן של פזרד'יק עוד ישמע שוב את שירת "לכה דודי" וקריאת התורה. חלפה שנה. עתה, הגיעה השעה לקיים את ההבטחה.

היהודים של המלך

יהודים חיו בבולגריה מאז תקופת המשנה. במוזיאון העירוני של פלובדיב מצויה רצפת פסיפס מהמאה הרביעית שנלקחה מבית הכנסת המקומי ועליה ציור מנורה. לאחר גלות ספרד הגיע לכאן מרן רבי יוסף קארו וצ"ל, מחבר השולחן ערוך, שנשא לאישה יהודיה מבולגריה.

אחת עשרה שנה כיהן כרב בצפון בולגריה, במהלכן חיבר את החלק הארי של חיבורו המפורסם 'בית יוסף'. מציאותם של ספרי קודש בני מאות שנים, אותם מצאנו בבית המדרש, מעידה על נוכחותם של תלמידי חכמים בבולגריה. ברם,

המשפחות היהודיות שנותרו בפזרד'יק, אחת מהן היא משפחת מזרחי. בשעה שתלינו את הפרוכת על הארון נפל הס על כל הנוכחים. הייתה תחושה שמשוה היסטורי התרחש זה עתה. הוחזרה עטרת הפרוכת ליושנה.

במרחק כמה צעדים מבית הכנסת הישן שוכן בית המדרש. מעל הדלת ניתן לקרוא את לוח ההקדשה משנת תרל"ז (1877). קיווינו לקיים במקום מסיבת עונג שבת, אלא שאז התברר לנו שבמקום פעלה עד לאחרונה מסעדה. לוחות גבס דקורטיביים כיסו את הקירות הפנימיים. עם קצת מאמץ ומזל זיהינו את המקום שבו אמור להיות ארון הקודש. יצאנו החוצה כדי לבדוק את הקיר החיצוני של ארון הקודש, ונדהמנו: על האבנים ניתן עדיין היה לזהות את שרידיו של צלב קרס שנצבע עליהן.

למחרת, בערב שבת, לוחות הגבס כבר סולקו, וארון הקודש נחשף במלואו. במבנה, מתוכננת הקמתו של מוזיאון יהודי קטן שבו ינוחו - כך אנו לפחות מקווים - פריטי היודאיקה שנלקחו מבית הכנסת בידי הקומוניסטים, לרבות שני ספרי תורה וכתרי תורה עשויים כסף.

הבולגרי מנענע את ראשו בשלילה הוא בעצם מסכים איתנו...

מלחמת הנרות

סוף-סוף, אחרי כל ההכנות, התחיל הציבור להגיע. כמעט שבעים גברים ונשים נכנסו לבנין, משתאים מול יופיו. רבים מהם לא דרכו מימיהם בבית כנסת, מעולם לא חוו שבת. קבענו את מועד ההתכנסות לשעה לפני השבת על מנת שנוכל להקרין בפניהם מצגת על יהודים ובתי כנסת ברחבי העולם.

אחרי שנישיא הקהילה קבע מזוזה בפתח הבניין, הגיע אחד מהשיאים המרגשים של השבת: כל הנוכחים נעמדו בכניסה ורקדו ושרו בשעה שספר התורה שהושאל מקהילת פלובדיב הונס לבית הכנסת. הייתה זו הכנסת ספר תורה מיוחדת ומרגשת, במיוחד בשעה שכל הנוכחים עברו אחד-אחד לפני ספר התורה ונשקו לו בְּרוּךְ.

הבאת ספר התורה מפלובדיב, אגב, הייתה אחת השאלות ההלכתיות שהתעוררו בשלב התכנון של השבת. בפקקים מבואר שבתנאים מסוימים מותר

מדליקים את הנרות בבולגריה

חוה סין שלום, סופיה, בולגריה

נר שלישי

שולחן שבת קודש

נרות השבת דולקים ומפיצים אור וקדושה, מפה צחורה על השולחן הערוך בכלי פורצלן אירופיים, גביע הכסף מחכה לרב שיגיע ויקדש. הרבנית יושבת ובידה סידור ספוג בדמעות ובתפילות, והילדים משחקים בנחת על רצפת העץ החמימה.

"שבת שלום ומבורך", הרב נכנס ופניו קורנים באור ובשמחה. אחריו נכנסים לא פחות מעשרה יהודים בחיוך מבויש, ערימת כיפות כבר מחכה על השולחן וכולם מכסים ראשם בכיפה ושרים במקלה "שלום עליכם".

הסעודה נמשכת עד השעות הקטנות של הלילה, מתובלת במאכלי הרבנית ובדברי תורה וסיפורי חז"ל מקרבי הלבבות של הרב.

בשעה מאוחרת מאד נפרדים האורחים בקושי רב, פניהם מאירות ושמחות, ניכר שהם צמאים לדברי תורה ותפילה.

בשבת בבוקר הרב מארגן קידוש בבית הכנסת לגברים ולנשים, והרבנית מכינה סיר צ'ולנט ענק לכל המתפללים.

נר רביעי

אנטישמיות ושנאה בנימוס

במוצאי שבת מוצאים הרב והרבנית על הדלת מכתב נוטף שנאה ואנטישמיות מנומסת מאחד השכנים הגויים בבניין. מתברר שמפריע לו שהרב מכבה בערב שבת את האור בכניסה של הבניין שנדלק אוטומטית. על אף שקיבל רשות לכך מוועד הבית - נתקל הרב בגילויי אנטישמיות מובהקים במכתב: "שלום הרב, אנו נוצרים אדוקים ברובינו בבנין ואיננו מעוניינים ביהדות וביהודים. מכעים אותנו נושא האור בכניסה, בבקשה ממך אל תשוב לבולגריה".

ועוד פתק שנתלה באותו מקום: "היי בחור אל תחזור לבולגריה".

"נושא זה מטריד אותי מאד ומדאיג, האנטי-שמיות הרימה ראש בכל רחבי אירופה וקשה מאד להתמודד איתה", אומר הרב ופונה לדבר עם השכן בדברי נועם. לאחר השיחה השניים מסכימים להעלות את הנושא. "ובינתיים אצטרך להביא איתי גוי של שבת בשווי מבית הכנסת, ואילו לא חסרים בסביבה", מסכם הרב.

נר חמישי

שיעורי יהדות ומסיבות ראש חודש

אחד החידושים המרעננים שהביאו עימם

הרב אהרן זרביב עם אנשי הקהילה

בית הכנסת בסופיה

בשעה 7:00 בבוקר הוא מתחיל בסבב טלפונים לכל יהודי שגר בקרבת מקום ומברר האם הוא יגיע לתפילת שחרית, ובדרך כבר מדרבן גם למנחה ומעריב. "היום ראש חודש כסליו ותהיה לכם מצווה מיוחדת", לואט הרב ליהודים אשר ידיעתם ביהדות שואפת לאפס. היהודים בסופיה מכבדים מאד את היהדות ומנהיגיה, ומשתדלים מאד להתייבב בבית הכנסת לפני יום עבודה עמוס ותובעני. השמחה המאירה את פניו של הרב מעידה על הצלחתו לארגן מניין לתפילת שחרית של ראש חודש בארץ נכריה.

על אחד המאורעות המרגשים שארעו לו מספר הרב: "באחת השבתות הגיע מטייל ישראלי כבן 60 שאף פעם לא חגג בר-מצווה. אמרתי לו שלא יתכן שלא חגגו לו בר מצווה, ובאותה שבת העלינו אותו לתורה ועשינו לו חגיגת בר מצווה באיחור של כ-50 שנה. המטייל הישראלי פרץ בבכי מרוב התרגשות ואמר לי: 'דע לך שזהו האירוע המרגש ביותר בחיי'. בסוף השבת הוא אף העביר תרומה נכבדה לבית הכנסת הגדול בסופיה".

נר שני

ערב שבת קודש בארץ נכריה

יום שישי הוא יום עמוס מאד להרב אהרן ולרבנית יהודית, אין בבולגריה חנות גדולה אחת

לא קל להיות הרב הראשי של בולגריה, כאשר החושך הרוחני משתלט על כל פינה. הג"ר אהרון זרביב אשר מונה בשנה האחרונה כרבה הראשי של בולגריה, עסוק במרבית שעות היום בדאגה למצב היהודים אשר נשארו במדינה ואינם יודעים כמעט דבר על היהדות.

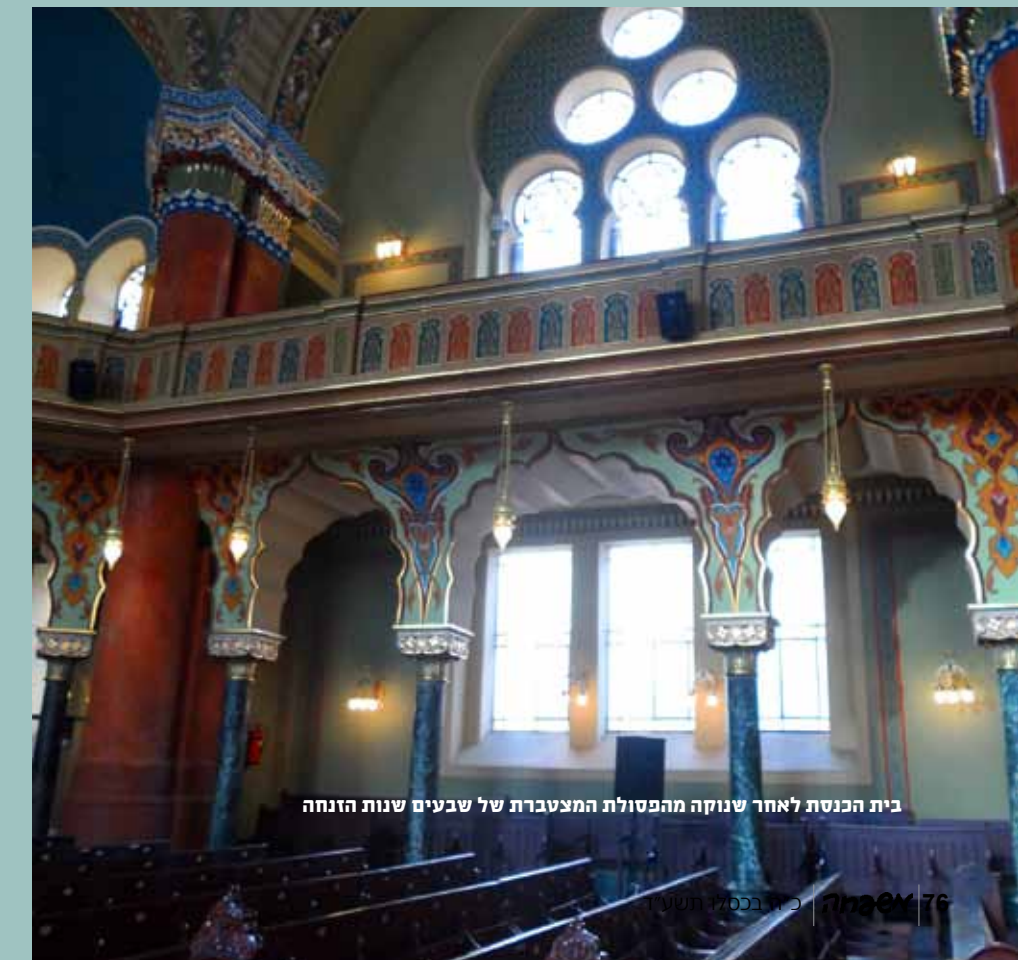
ביתו של הגר"א זרביב ומשפחתו נמצא ברחוב מריה לואיזה שבמרכז עיר הבירה סופיה, במרחק 5 דקות הליכה מבית הכנסת המפורסם בסופיה. ככבשה בין שבעים זאבים, מולם ממש ניצבת הכנסייה הגדולה ביותר בבולגריה ומשמאלם ניצב המסגד המוסלמי המרכזי בבולגריה, והרחוב מלא בגויים בכל פינה. ועם זאת הוא ומשפחתו פועלים ללא ליאות לקירוב היהודים המקומיים למצוות ולהיחודות.

נר ראשון

התפילות בבית הכנסת בסופיה

עשירי למניין הוא מושג כמעט בלתי אפשרי כאן בסופיה, עיר הבירה של בולגריה. הג"ר אהרון זרביב פותח את יומו העמוס בניסיון להשיג מניין לתפילת שחרית בבית הכנסת המפורסם העומד כמעט שומם בתפילות, ובשאר שעות היום מושך אליו תיירים רבים מכל רחבי העולם. "בכל בוקר אני מתפלל שנזכה להתפלל במניין 3 תפילות ביום", הוא אומר.

בית הכנסת לאחר שנוקה מהפסולת המצטברת של שבעים שנות הזנחה

שגריר ישראל בבולגריה בבית הכנסת בפזרדז'יק

"כאן ישבו הגברים, ושם ישבו הנשים", הצביעה. "ושם", הוסיפה כשברק בעיניה, "שיחקו הילדים". בשלב זה פצחה סופי בנאום נלהב בעד שמירת שבת, נאום שלא היה מבייש מרצה ליהדות.

אחר כך בא תורו של "דוד סמי", שמואל בן נון בן התשעים ושתיים, שבבולגרית ובעברית מושלמת הסביר לנוכחים מהי קבלת שבת. הוא סיפר על ימיו כפרטיון, עת חי בין ההרים ונלחם בנאצים. הוא גם עבר לפני התיבה וריתק את כל הנוכחים בנוסח התפילה המשולב בלחני לאדינו עתיקים.

סעודת השבת התקיימה בחצר היהודית. לצידו ישב שגריר ישראל בבולגריה, שאול קמיסה-רז יחד עם רעייתו. השגריר מתגורר בחצור הגלילית ואף כיהן בה כראש העיר. למרות הקריה החסידיית הסמוכה למקום מגוריו, אין לו שום רקע דתי, אבל הוא שמח ללמוד ולהשתתף. מסתבר שגם ישראלים יכולים ללמוד יהדות בבולגריה.

במסיבת עונג שבת שנערכה לאחר הסעודה, ריתקה אמה את הנוכחים בסיפורי הבעל שם טוב, ואילו ארי (ג') הדהים אפילו את עצמו כשצלה בשלום את דבר התורה שהכין בשפה הבולגרית.

מעטים מהמשתתפים שומרי שבת ולכן ציפינו שרבים מהם, אם לא רובם, יעזבו בליל שבת. הופתענו לטובה כאשר הגענו בשבת בבוקר ומצאנו קהל עצום ממתיין לנו. הנשמה היהודית של הציבור בפזרדז'יק התעוררה, והם רצו עוד. במהלך תפילת שחרית הסברנו את מהלך התפילה וענינו על הרבה שאלות - שאלות בסיסיות, פשוטות, תמימות. מישהו שהשתתף בשיעור בהלכות כשרות

להוציא ספר תורה ממקומו גם אם לא יקראו בו שלוש פעמים, ובלבד שיונח במקום משומר ומכובד. דאגנו שכך אכן ייעשה.

הכול התנהל למישרין עד שמחלוקת בלתי צפויה איימה להעכיר את האווירה היפה. המנהג בבולגריה הוא שאישה מדליקה שני נרות בבית הכנסת לפני שבת.

אישה בת תשעים שהגיעה ממרחקים, ביקשה את הזכות הזו לעצמה. אלא שאז נעמד זקן - בן תשעים אף הוא - וטען שאת הזכות להדלקת הנרות יש לתת ליהודיה תושבת פזרדז'יק. הזקנה כמעט פרצה בבכי. "ארבעים שנה אני מדליקה נרות ולא זכיתי עדיין להדליק אותם בבית הכנסת", אמרה.

ד"ר אָמָה מיזאן גלגלה את הכדור לעברנו והכריזה כי "הרבנים מארץ ישראל יכריעו בשאלה". הרגשנו כמו שלמה המלך בשעתו שהתחבטנו מה לעשות. לבסוף הצענו ששתי נשים תדלקנה נרות. ההצעה התקבלה בחיוב. ובא לפזרדז'יק גואל.

הצבעים ריחמו

למעשה, סופי דנון היא אחת הנשים האחרונות בעולם שעוד זוכרת את הימים היפים של בית הכנסת בפזרדז'יק. היא בת שמונים ושמונה, מתגוררת בבית אבות בסופיה ודוברת עברית רהוטה הודות לבית הספר העברי שבו למדה בנעוריה ולשנים הספורות שבהן חיה בארץ ישראל. אביה היה הגבאי האחרון של בית הכנסת. הזמנו אותה לדבר בפני הקהל לפני קבלת שבת.

מנקים את בית הכנסת לאחר שנים רבות

פגשו יהודי מימיהם. אין להם מושג למה צריכים לשנוא יהודים, אבל מנהג אבותיהם בידם... יחד עם זאת השנאה הקסנופובית אינה מכוונת רק כלפי יהודים. גם הצוענים מהווים יעד להתנכ" ליות, בפרט לאור העובדה שבשנים האחרונות קיימת תופעה של התאסלמות בקרב הצוענים והם חשודים בקיום קשרים עם קבוצות ג'יהאד.

תוך כדי טיול בין סמטאות העיר ראינו את הבתים שבהם התגוררו בעבר יהודים. על פתחי מקצתם, ניתן עדיין לזהות סימני מזוזות. לבסוף, לעת ערב, פנינו לבניין הקהילה היהודית שם עשינו הבדלה - דבר שאנשים רבים לא ראו מימיהם.

לפני כמה עשרות שנים, כך סיפרו לנו המקומיים, השתלט קומוניסט יהודי(!) על שטח בית העלמין היהודי הישן, עקר את כל המצבות וחרש את המקום כליל! כיום לא השתייר שריד מבית העלמין המקורי, אולם בארכיבי הקהילה מתועדים שמות כל האנשים הקבורים בהם - מתווקים בקפידה בעברית ובלדינו.

תמה השבת. שלושה כוכבים בצבצו בשמי בולגריה. ניחוח הבשמים חלף עבר, אך יהודי פזרדז'יק לא מהרו לעזוב אותנו, כמו ביקשו למשוך את השבת עוד קצת. "תחזרו שוב", ביקשו. "בית הכנסת יחכה לכם תמיד כאן - יפה ומטופח".

נפרדנו מדוד סמי, מסופי דנון, מאמה מיזאן, ונפרדנו מדורית - יהודים אחרונים בערוב ימיה של קהילתם - בצביטה קטנה בלב: כמה מאלה עוד נראה בפעם הבאה שנבקר בבולגריה? מאוחר יותר, בכביש ההררי המתעקל מהעיירה, הבטנו לאחור וראינו אותם מנופפים אלינו לשלום, מכונסים בתוך משבצת קטנה של אור.

הנקודה היהודית של פזרדז'יק עדיין מבליחה. ■

שמסרנו בסופיה, שאל אז את השאלה מתחילת הכתבה, אם ניתן להשתמש ב'יד' המשמשת לקריאה בתורה בלי לטבול אותה קודם, אחר רצה להבין מדוע מכסים את ספר התורה בין העליות.

אחרי מוסף הצטרפו כולם לשירת 'אין קאלוקינו' פסוק בפסוק - תחילה בעברית ואחר כך בלאדינו. בקידוש שאחרי התפילה השגריר הישראלי דיבר על החשיבות של חידוש חיי הקהילה והמסגרות המאורגנות בעיר. אלקו חזן, אדריכל שחיבר ספר על בתי הכנסת בבולגריה, דיבר על ההיסטוריה של בית הכנסת בפזרדז'יק. הוא סיפר כי שלושים שנה קודם לכן, בתקופה שבה שימש המבנה מחסן, צבעה הממשלה את הקירות הפנימיים של בית הכנסת. למרבה המזל חסו הצבעים על הכיתובים שעל הקיר - למרות שאלו היו כתובים בשפה בלתי מוכרת להם - ועל כן נשתיירה לפליטה הכתובת המקורית "מה טובו אוהליך יעקב".

שלושה כוכבים

במהלך אחר-צהריים הארוך של השבת (צאת השבת בפזרדז'יק הוא בשעה תשע וחמישים בלילה...) ערכנו היכרות מעט יותר מעמיקה עם היהודים האחרונים של העיר. פגשנו את דורית, יהודיה בשנות השלושים בחייה שנולדה בעיר ומתגוררת בה עד היום. דורית למדה משפטים באוניברסיטה בדרום צרפת. הנוכחות המוסלמית הבולטת בצרפת הפחידה אותה, אבל גם בעיר מולדתה אין מחסור באנטישמיות. היא נדהמה כאשר חברה מקומית שחה לה לפי תומה שהיא שונאת יהודים, בלי לשים לב שהיא מדברת עם יהודיה.

רוב האנטישמים המקומיים, סיפרה דורית, לא

שאסר מתן שמות יהודיים. כך הפך ויקטור לרפאל ומרטין יקרא מעתה משה. לאחר הברייתות התקיימה סעודת מצווה גדולה לכל הקהילה היהודית בבולגריה בליווי רבנים.

"לשמחתי הרבה היהודים בסופיה ממשיכים אט אט להתקרר ליהדות, צריך סבלנות גדולה מאד כי אפילו את היהדות הבסיסית אין בקרבם, אך בסיעתא דשמיא אני מאמין שנצליח לקרב עוד ועוד נשמות יהודיות תועות בחזרה לאבינו שבשמים", אומר הגר"א זרביב.

נר שביעי

קבורה יהודית וקדיש

הקבורה בקרב יהודי בולגריה אינה פשוטה כלל, בית הקברות עמוס מאד ואין מקום לקבור יהודים. בנוסף יש מנהג גויים שאנשים קוברים את הנפטרים אחד על השני, מתוך כבוד לנפטר. כאשר יש לוויה עומדות מול הרב שאלות הלכתיות רבות שהוא חייב לפתור בחכמה ובמהירות, ובראש ובראשונה לדאוג לקבורה יהודית לפי ההלכה, לאמירת קדיש ולמניין בבית הקברות. בין לבין מוטל עליו גם להסביר למשפחת הנפטר את החשיבות בקבורה לפי ההלכה.

אחד מידידי הטובים ביותר של הרב ואחד מהיהודים הדתיים היחידים בבולגריה דואג לנפטרים. האיש משמש מעין חברא קדישא עבור הקהילה, והוא יד ימינו של הגר"א זרביב במצבים לא פשוטים.

נר שמיני

חג החנוכה בארץ זרה

מכיוון שחג החנוכה חופף בלוח השנה עם החגים הנוצריים להבדיל אלף אלפי הבדלות - נוצר כאן בלבול גדול בקרב היהודים, והם אינם יודעים כמעט כלום על חג זה ומנהגיו המיוחדים.

כך אומר הרב: "השנה בע"ה אנו מתכננים בכל יום תכניות מיוחדות לקהילה היהודית, בבית הכנסת המרכזי, בהן נספר ליהודים בבולגריה על מנהגי חג החנוכה, המצוות והדלקת הנרות. כולי תפילה לבורא עולם שיכוון את צעדי על מנת שהיהודים יצליחו להבדיל בין חושך לאור, בין טפל לעיקר, בין קודש לחול, בין מותר לאסור, ויהי רצון שזוכה בכל יום להדליק עוד נר ועוד אחד, ולהאיר את החשיכה הרוחנית הגדולה, ולפקוח את עיניהם של אלפי היהודים אחינו התועים ולהחזירם בתשובה שלמה לפניך השם".

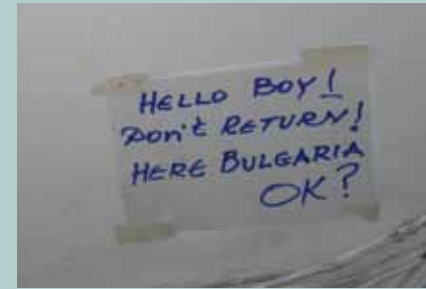
נר שישי

ברית מילה בגיל 30

"יהודי בולגריה הם תינוקות שנשבו ואינם יודעים דבר על מצוות וקדושה", אומר הרב זרביב. "המצווה היסודית והקדושה של ברית מילה, אשר מסמלת את הברית בין עם ישראל לקדוש ברוך הוא, אינה נמצאת כאן במודעות לצערי הרב..."

"במשך כמה שבועות לימדתי חלק מהיהודים על אודות חשיבות וקדושת מצוות ברית המילה, ולשמחתי הרבה - עשרה יהודים אשר אינם צעירים כלל הסכימו בלב שלם ובנפש חפצה לקיים את המצווה". אשר על כן הוזמן מיד מוהל מומחה מארץ ישראל שמבצע בריתות בטכניקה מיוחדת שכמעט ואינה מסבה כאב לנימולים המבוגרים, והיהודים התמימים הללו קיימו את המצווה במסירות נפש גדולה.

והיו גם קשיים של הרגע האחרון, כאשר בחור יהודי מבולגריה, כבן 30, החליט שעתיים לפני השקיעה כי ברצונו לעשות ברית. הגר"א זרביב מצא עצמו מנהל מירוץ נגד השעון. הוא מיהר לשוחח עם רבנים שונים כדי לקבל אישור יהדות עבור הבחור כדי שגם הוא יזכה להיכנס בבריתו של אברהם אבינו. ברגע האחרון ממש נימול האיש. לאחר הברית הסביר הגר"א זרביב לנימולים כי עליהם לבחור לעצמם שם יהודי במקום השם הנכרי שאותו נשאו על פי החוק הקומוניסטי

הבקשה האנטישמית מהרב זרביב לעזוב את ביתו

ולכן התכנים שהם מעבירים לא תמיד נכונים ומדויקים". וכאן הוא נכנס לתמונה. יחד עם בני משפחתו הוא מגיע לקעמפים. הם מביאים איתם אוכל כשר מהבית, ומשתלבים עם אנשי הקהילה. הרב עורך תפילות ומוסר שיעורים בנושאים כגון: כשרות, ברית מילה, שבת וחגים, והיהודים אשר צמאים לדעת באים בהמוניהם לשיעורים. הרבנית מוסרת לנשים שיעורים בנושאים: הפרשת חלה, טהרת המשפחה והשקפה יהודית בנושאים שונים.

בבנין "בית שלום" ישנו גם גן ילדים יהודי לכל ילדי הקהילה.

ארגון נוסף שיש בקהילה הוא "בית העם" אשר דואג לכל צורכיהם של הקשישים הגלמודים בסופיה. זה כולל אוכל חם, תרופות, מקום ללון, פעילויות והרצאות בשביל הקשישים שכמעט אין להם קרובי משפחה והבדידות קשה עבורם. כדי למנוע את הבדידות מצפה לקשישים סדר יום עמוס.

הרב זרביב בפתח משרדו

בית הכנסת בסופיה

מראה כללי של בולגריה

הרב והרבנית זרביב לבולגריה, הוא מסיבות ראש חודש ושיעורי יהדות בנפרד לגברים ולנשים ב"בית שלום".

'בית שלום' הוא בנין הממוקם מול בית הכנסת ומושך אליו יהודים רבים בבולגריה. בו שוכנים הגנים היהודיים ובו מתרכזת כל הפעילויות סביב היהדות. הרבנית מארגנת מסיבת ראש חודש ומסיבת חנוכה לנשים היהודיות בסביבה. "ראיתי שהנשים כאן מאד נהנות מחידוני יהדות ומשאלות אשר מעשירות את ידיעתן בנושאי מצוות וחגים", היא מספרת. כמו כן בכל יום ראשון אשר הוא יום חופשי בבולגריה, מארגנת הרבנית שיעורי עברית לנשות הקהילה ויש לך ביקוש גדול.

'בית שלום' הוא האירגון העיקרי בקרב האירגונים היהודיים הרבים של הקהילה היהודית בסופיה, והוא נתמך על ידי הג'וינט. המקום מהווה בסיס לכל הפעילויות שמתקיימות בסופיה, צוות 'בית שלום' מתכנן את השנה מתחילתה ועד סופה לפרטי פרטים. יש להם פעילויות לכל הגילים, ילדים, בני נוער, צעירים, סטודנטים, גיל הזהב וקשישים. בכל חג ואירוע יהודי הם מארגנים מסיבות, תכניות ופעילויות מרתקות עבור יהודי סופיה.

בקין הם עורכים קעמפים לצעירים, מבוגרים ומשפחות, הקעמפים מתקיימים במלון שממוקם בהרים הסמוכים לעיר, בלב טבע בראשית מהמם. האוויר הצח בשילוב התכנים היהודיים נותנים לאנשים את ההזדמנות לדעת וללמוד על היהדות. "הבעיה העיקרית היא", מסביר הגר"א זרביב, "שגם ראשי הקהילה פה אינם יודעים כמעט על היהדות

הרב זרביב בבית הכנסת